

ICONOGRAPHIA CSOKONAIANA

Csokonai Vitéz Mihály külső megjelenésének hiteles és szemléletes leírását tanítványának, Gaál László ügyvédnek köszönhetjük. Autopszián alapuló, bár később megfogalmazott emlékezései szerint Csokonai „test alkatára nézve, tudtomra szabatos idomú, mintegy öt lábnyi és hét hüvelyknyi magas; ép termetű, melje domború, vállalai nem szélesek, de karjai szembe ötlő (asszonyosan) gömbölyűek és izmosak, lábai épek, combjai nem soványak. Fejének hátulja magasabbnak látszott a' fő első részénél, — haja tömött gesztenye színű barna, nem is merő vagy lécz szeg egyenes, ábrázatja hosszas, himlőhelyes, de vonzó tekintetű; szemei sötétkékek elevenek, szemöldökei szembe ötlők, de nem olyan gazdagok, mint gróf Szécsényi Istváné, bajusza ritka 'a himlő helyek miatt, szája kitépsző túlök forma gömbölyeg orrához szabályos, alsó ajka a' felsőnél vastagabb. Közkézen forgó kimetszett mellyképe, mellyet holta után festett le Erős János kabai pap, — Csokonait 1804-dik évi beteges, sovány formájában tünteti elő. Hangja nem vastag, annyival inkább nem dörgő, — de nem is sipító vagy asszonyos, — Somsich Pongrácz hangjához alkalmasint hasonlított. Beszéde 's előadásai vonzó kellemetességűek; az err betűt azonban minthogy erőssen kimondani nem tudta, azt olyanforma lágysággal ejtette ki, mint a sopronyi fejn németek, a' szavak elején és végén ejteni szokták. Éneklésre nem volt olyan alkalmas mint Horváth Ádám . . . ; de klavirozni igen nagy könnyűséggel és szépen tudott, ámbár tudtomra már tulajdon klavirja nem is volt.”¹

Ha a történeti ikonográfia feladatát a történeti valóság hiteles ábrázolásainak feldolgozásában határozzuk meg, akkor Csokonai egyetlen, közvetett hitelességű portréja ismertetésével végére is értünk tennivalónknak. A műkedvelő Eröss János, a rézmetsző Eröss Gábor testvérbátyja, a költő barátja és iskolatársa Csokonai halála után felvett képmását a magyar megrendelőktől is szívesen foglalkoztatott bécsi Friedrich John sokszorosította pontozómodorú rézmetszetben.² A metszet az 1816-os kiadásban került közlésre és azt is tudjuk, hogy Gaál László közvetítésével jutott a kiadást gondozó Márton Józsefhez Bécsbe. (1. kép.) Az eredeti rajz vagy festmény azóta elveszett, így ma már nem állapítható meg, hogy az ügyes bécsi mester mennyit javított a dilettáns előképen. A kortársak a betegséggel magyarázható soványságot kifogásolták a képen, mi inkább a kicsiny méretben és a színek hiányában látjuk fogyatékosait.³

Csokonai kivételes irodalomtörténeti jelentősége azonban az összes, életével és műveivel kapcsolatba hozható képzőművészeti alkotás iránt felkelti érdeklődésünket és szükségessé teszi azok művészettörténeti szempontú vizsgálatát. A katalógus-részben tehát összegyűjtöttük a költőről halála óta készült ábrázolásokat, a házára és síremlékére vonatkozó kép-

¹ Közli: VARGHA B.: Csokonai emlékek. Bp. 1960. 402.

² Katalógus 1. sz.

³ A metszet az exhumálásnál is segítséget nyújtott. Vö. MALÁN M.: Csokonai Vitéz Mihály exhumációjának eredményei. *Annales Biologicae Universitatum Hungariae*. II. (1952) 251—256.

anyagot, valamint műveinek illusztrációit — természetesen az abszolút teljesség igénye nélkül. A bevezető szöveg a feldolgozott képanyag problematikus darabjaival kapcsolatos megjegyzéseink rövid összefoglalása.⁴

Márton József már korábban is gondolt a Csokonai-arckép elkészíttetésére. 1802. március 2-án így írt neki: „Budán van egy rátz fattyú a rátz városba lakik, ezzel festesse le a' képét Barátom Uram . . . fest fél souverind'orért. Színekkel kell festetni, 's olly kis formában, a'mint fog metsződni. — Én a' többit Tzetterrel itt elvégzem. — Ha a' nem jól találná egészszen, mással is újra le kell festetni, 's a kettőből majd dirigáljuk mi azután Czettert.”⁵ Czetter Sámuel a XVIII—XIX. század fordulójának legjelentősebb magyar rézmetszője, aki ebben az időben Bécsben működött. A festőn Theodorovics Arszt kell értenünk, akinek rajzát Czetter Strati-mirovics István 1804-ben keletkezett arckép-metszeten felhasználta.⁶ Márton — mai terminológiával élve — miniatúrt szeretett volna kapni Csokonairól.

Ugyanebben az évben Kazinczy Ferenc is gondoskodni kívánt a költő arcvonásainak megörökítéséről. December 12-én kelt leveléből idézzük: „Semjénből lett indulásom napján írtam Fráter Istók barátunknak, hogy az anyám házánál egy Festőt hagyék a'ki egy aranyért fest egy képet, és jól talál; 's arra kértem, hogy általa mind magokat, mind az Urat festesse-le.”⁷ Sajnos, ebben az esetben nem tudjuk a festőt azonosítani. Mindennek ellenére úgy látszik, hogy Csokonairól nem maradt fenn életében készült portré. S a halála utáni Eröss-féle kompozíciót Czetter már nem sokszorosíthatta, mivel közben Oroszországba költözött. Ezért esett Márton választása az osztrák mesterre.

Csokonai „utóéletében” a grafikus úton sokszorosított képek jelentik a döntő többséget, amelyek a különféle kiadásokban kerültek terjesztésre. A John-féle alaptípus másolatai és variánsai szerepelnek a legnagyobb számban.⁸ Az 1844-es Toldy-féle kiadásban megjelent kvalitásos litográfia szintén erre vezethető vissza (7. kép), de az ismeretlen mester az arcot idealizálta, a mentéről a zsinórozást elhagyta és ezzel az egész alakot szalonképesebbé tette.⁹ Ez a típus igen nagy népszerűségnek örvendett a XIX. században, többek között Rippl-Rónai József (1861—1927) is ezt dolgozta át fiatalkori olajfestményén.¹⁰

Ezekon kívül még három, kevésbé jelentős csoport különül el az anyagban, amelyek részben a kompozíció, részben a ruházat kisebb részleteinek eltérése alapján ismerhetők fel: a kassai kiadásban megjelent litográfia kihajtott gallérú alakja,¹¹ egy lendületesen visszaforduló típus¹² és végül egy harmadik csoport, amelyen a mente korszerűsített szabása csokornyak-kendővel párosul.¹³ De mindezek az alcsoportok végső soron a John-metszetre mennek vissza. Keletkezésüket azzal magyarázhatjuk, hogy megrendelőik a John-metszetet részben az előkép kezdetlegessége, részben a klasszicizmussal is összefüggő nyugodt egyszerűség miatt nem találták megfelelőnek a költőről bennük élő ideális kép kifejezésére.

A Csokonai-téma a XIX. századi magyar szobrászat történetében is fontos szerepet kapott. Ferenczy István (1792—1875) büszkje az első magyar írószobor és Izsó Miklós (1831—1875)

⁴ Lásd KARDOS A.: Csokonai-képek Debrecenben. Klny. az 1941. évi Debreceni Képes Kalendáriumból. Debrecen 1940. Vö. VAYER LAJOS ismertetését: Irodalomtörténet XXX. (1941) 79.

⁵ VARGHA B. u. m. 104.

⁶ RÓZSA Gy.: Czetter Sámuel. A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség évkönyve. Bp. 1953. 130.

⁷ VÁCZY J.: Kazinczy Ferenc Levelezése II. köt. Bp. 1891. 526. Csokonai válasza december 26-ról: uo. 538—539.

⁸ Katalógus 1. sz. és alszámok.

⁹ Katalógus 4. sz.

¹⁰ Katalógus 4/d. sz.

¹¹ Katalógus 3. sz.

¹² Katalógus 5. sz.

¹³ Katalógus 8. sz.

1. Friedrich John rézmetszete

2. Állítólagos Csokonai-kép Kaposvárrott

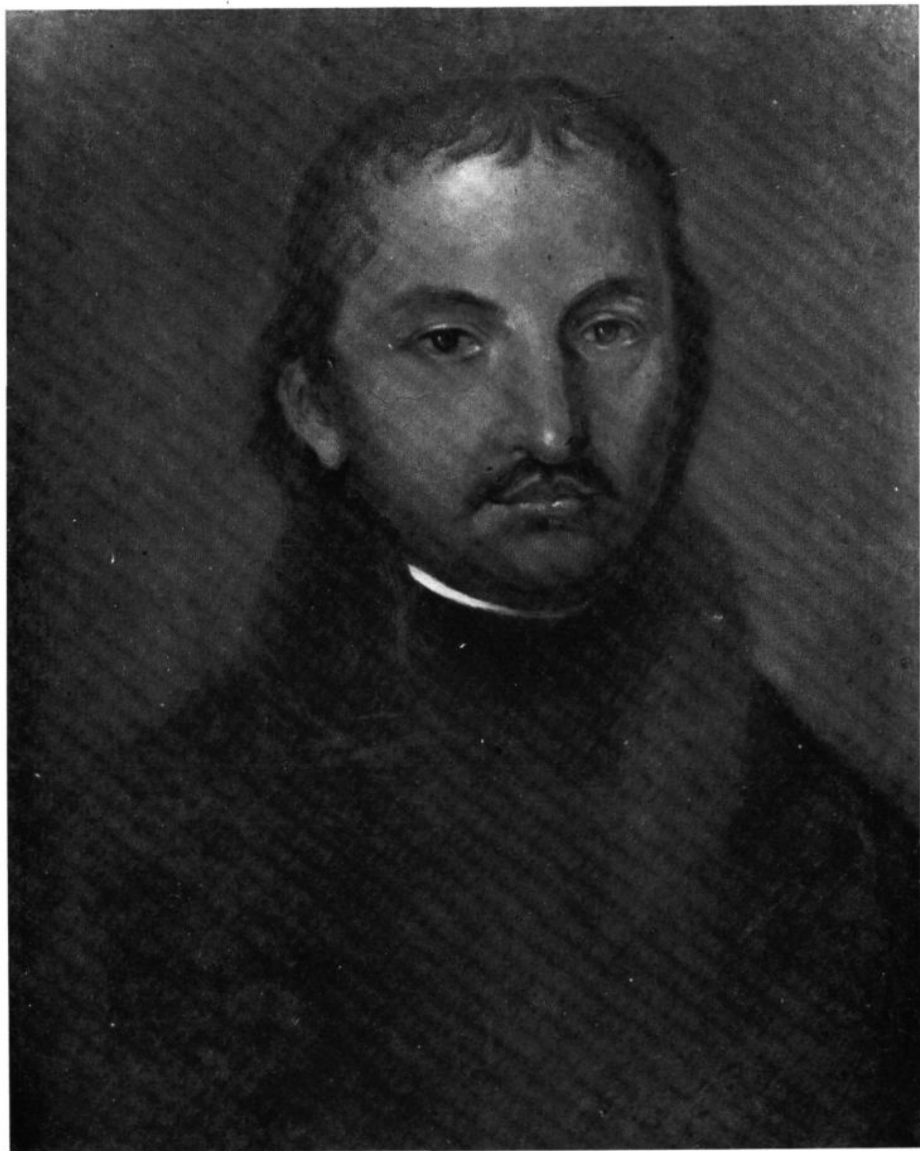
3. Állítólagos Csokonai-kép a Petőfi Irodalmi Múzeumban

4. Eröss: Könyvdísz az Anakreoni dalokból. Rézmetszet, 1803

5. Eröss-Czetter: Anakreon. Rézmetszet, 1803

6. Ismeretlen művész pasztellje

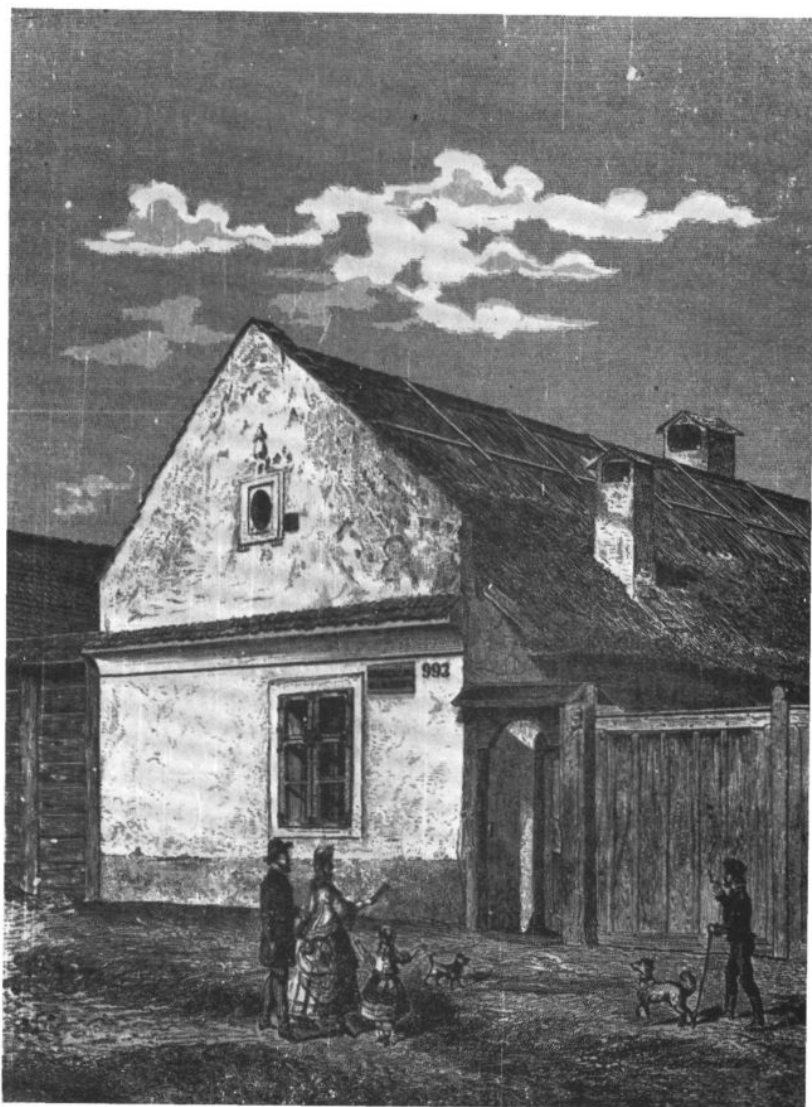
7. Litográfia az 1844-es kiadásból

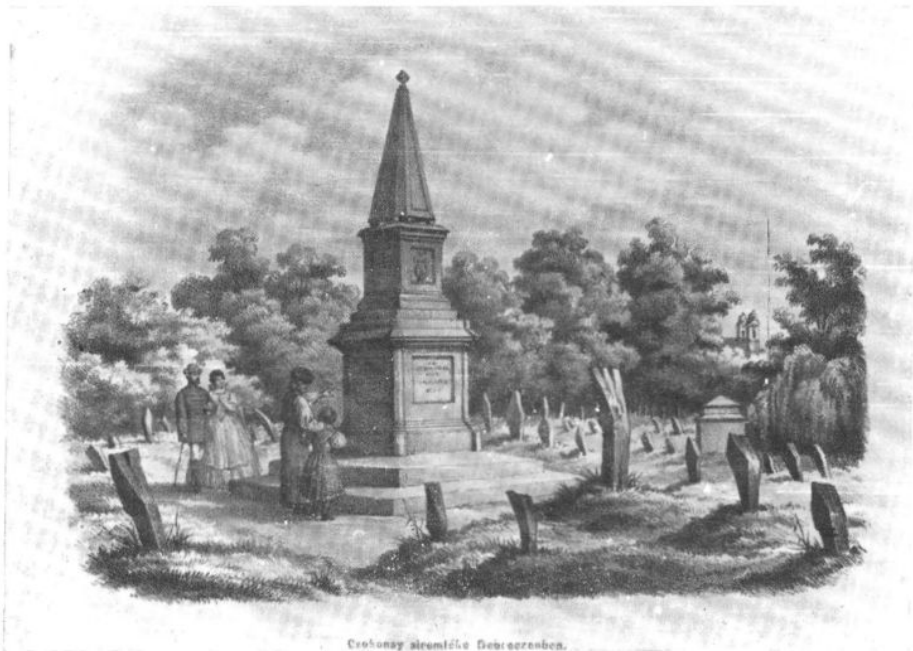
8. Ferenczy István mellszobra. 1818. Debrecen, Református Kollégium

9. Izsó Miklós szobra Debrecenben. Litográfia, 1871

10. Csokonai lakóháza Debrecenben. Litográfia, 1871

11. Csokonai síemléke Debreczenben. Litográfia, 1862

12. Jankó János: Csokonai a lakodalomban. Olajfestmény

13. Borsos Miklós bronzérme, 1955

egész alakos bronzszobra nemcsak a mester oeuvre-jének egyik csúcspontja, de előkelő hely illeti meg a XIX. századi magyar emlékműszobrászat egészében is.

Ferenczy 1818-ban Thorwaldsen római műhelyében, megrendelés nélkül, saját ötletéből fogott hozzá a szobor megmintázásához (8. kép).¹⁴ Forrásként maga említi a két évvel korábban megjelent „kupferstück”-öt. A munkát többen látták a műteremben, így a művésszel szemben meglehetősen ellenszenvvel viseltetőd, de értékes cicerone-szolgálatait később mégis igénybevevő Széchenyi István, József nádor és I. Ferenc király is. A nádor hároméves ösztöndíjat utalt ki a művésznek, aki az általa tervezett magyar Pantheon „első zsengéjét” a debreceni református kollégiumnak ajándékozta, „alkalmasabb helyét találni nem tudván”. Előzőleg azonban a Pásztorlánykával együtt a Csokonai-szobrot is bemutatták a budai várban s a kiállítás jelentős sajtóvisszhangot is kapott. Így Ferenczy Csokonai szobra nemcsak a művész egyéni céljait segítette elő, de felhívta a figyelmet a képzőművészet társadalmi megbecsülésére is.¹⁵

Izsó Miklós debreceni emlékszobra már a kiegyezés körüli légkörben, társadalmi kezdeményezésből született (9. kép). Anyagi alapját a debreceni Emlékkert Társulat hosszú évekig gyűjtötte össze és hosszú idő telt el a szerződés megkötése (1866) és a leleplezés között (1871) is.¹⁶ A bírálatra ebben az esetben is közszemlére tett vázlatok és a végleges mű közötti szembeeszkő eltérésnek nyilvánvalóan van valami köze Izsó sértődöttségéhez, aki a leleplezésen nem jelent meg személyesen.¹⁷

A XX. századi éremanyag létrejöttére a különféle évfordulók adtak alkalmat. Reprezentatív példaként Borsos Miklós művét mutatjuk be (13. kép).

A Csokonaira vonatkozó festmények között arcképek mellett többalakos kompozíciókat is találunk. Jankó János (1833—1896) népi alakokkal zsúfolt olajfestménye a XIX. századi magyar életképfestészetet képviseli (12. kép).¹⁸ Ezzel szemben Rudnay Gyulának (1878—1954) a debreceni egyetem számára megrendelt monumentális vászna inkább a művész sajátos történetlátásának jellemző példája. Már a földi emberek és az allegorikus alak együttes szerepeltetése is egyéni szemléletre vall.¹⁹

Az utóbbi évtizedek irodalmában kétszer történt kísérlet a Csokonai-ikonográfia kibővítésére. Mindkét esetben közgyűjteményben szereplő képről van szó, amelyeknél az ábrázolt személyre vonatkozóan semmiféle megbízható adattal nem rendelkezünk és a művész is ismeretlen. Az egyik a Petőfi Irodalmi Múzeum miniatűrje (3. kép),²⁰ a másik a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum olajfestménye (2. kép).²¹ A két festmény és a John-metszet tüzetesebb összehasonlítása azonnal szembetűnővé teszi a lényegbevágó fiziognómiai különbségeket. S nem hallgathatunk el egy fontos részletet: Gaál leírása szerint Csokonai szeme sötétkékké volt. Ezzel

¹⁴ Katalógus 2. sz.

¹⁵ A szobor történetére vonatkozó írott források összegyűjtve: MELLER S.: Ferenczy István élete és művei. Bp. 1905. 155—171. és VARGHA B. i. m. 343—358.

¹⁶ Katalógus 7. sz.

¹⁷ Gondí és Egei lefényképezte a debreceni kaszinóban kiállított modellt. A fényképek közül hármat Csanak József a Magyar Tudományos Akadémiának küldött Pestre, amint ezt Arany János 1868 júliusában kelt köszönőlevele bizonyítja. A képek közül egy ma is megvan az MTA Kézirattárában. Ezt az adatot Csanak Dórának köszönhetem. — Izsó az egészalakos modell mellett egy mellszobrot is bemutatott. Talán ezzel hozható kapcsolatba az a „halotti maszk”, amely mint Izsó műve, özvegyétől került a kassai múzeumba. Vö. Vezető a kassai múzeum gyűjteményében. Kassa 1903. 6.

¹⁸ Katalógus 6. sz.

¹⁹ Katalógus 11. sz.

²⁰ Elefántcsontra festett miniatűr, 60×48 mm. Petőfi Irodalmi Múzeum lt. sz. 589/1958. Képe: KERESZTÚRY D.: A magyar irodalom képeskönyve. Bp. 1956. 129.

²¹ Olajfestmény vaslemezen, 23,5×18 cm. Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár. Vö. TAKÁTS Gy.: Csokonai Somogyban. A Petőfi Irodalmi Múzeum évkönyve. 1962. 50—54.

szemben a most említett képeken az ábrázolt mindkét esetben barna szemű. Véleményünk szerint tehát az említett két festmény nem Csokonait ábrázolja.

Sokkal közelebb áll John kompozíciójához egy, budapesti magántulajdonban őrzött pasztell, amelynek bemutatására most nyílik első ízben lehetőségünk (6. kép).²² A pasztell-technika és a kép stílusa alapján keletkezését az 1800 körüli évekre tehetjük. Bár a kép hatását egy újabb restaurálás nyomai erősen zavarják, az ábrázoltban Csokonait véljük felismerni. További adatok felbukkanásáig feltételesen beilleszthető a Csokonai-ikonográfiába.²³

Itt kell érintenünk az ún. Lilla-kép problémáját is.²⁴ Egger Vilmos (megh. 1830.) olajfestménye 1899-ben bukkant fel Komáromban és a Déri Múzeum megvásárolta. Provenienciája a Vajda-családhoz vezet, de a vásárlási bizottság szakértői ezen túlmenően további bizonyítékokat kívántak volna az ábrázolt azonosításához. A festmény reprodukciói azóta könyvről-könyvre vándorolnak, de további bizonyító adat azóta sem került elő. Azt azonnal leszögezhetjük, hogy Egger 1825-ben nem festhette Lillát természet után ilyen fiatalnak. A ruházat és az interieur részletei is az 1800 körüli évek ízlésére vallanak. Ebből az következik, hogy Egger Vilmos egy régebbi képet másolt.

Újabbán a Szépművészeti Múzeumban egy „Charles” szignatúrájú és a Procopius-gyűjteményből származó miniatűr került elő, amely ugyanezt a kompozíciót őrizte meg. Sajnos, a szignatúrában szereplő művésztől semmi közelebbit sem tudunk. Az olajfestmény és a miniatúra között mutatkozó eltérések alapján esetleg arra következtethetünk, hogy mindkét kompozíció közös, jelenleg ismeretlen előképre vezethető vissza. Mivel a leányalak arcvonásai nem egyéniek, a kompozíció inkább zsánerképnek vagy illusztrációnak hat. (Werther Lotte-ja?) Ha tehát a kép nem portré, akkor természetesen nem is lehet Vajda Júlianna hiteles arcképének tartanunk.

Csokonai arcképei után a katalógusban a lakóház és a síremlék ábrázolásainak felsorolása következik (10–11. kép). A ház ma már nincs meg, ábrázolásai egy tipikus debreceni cívisház múlt századi környezetét állítják elénk. Az 1836-ban felállított síremlék képei az irodalomtörténeti jelentőségű és a XVII–XVIII. századi európai művészettörténet egy érdekes témájához kapcsolódó ún. Arkádia-per szemléletes illusztrációi.²⁵

²² Pasztell, 55,5×45 cm. Bedő Rudolf, Budapest, tulajdona. Itt kell megköszönnöm Bedő Rudolfnak, hogy a képet közlésre átengedte.

²³ Érdemes megemlíteni, hogy Theodorovics Arszának Obradovics Dosziteuszt ábrázoló és Gianantonio Zuliani rézmetszetéhez felhasznált tusrajza, amelyet a Történelmi Képcsarnokban őriznek, mutat fel rokon vonásokat a Csokonait ábrázoló pasztellel. Persze, a restaurálásból eredő hibák az összehasonlítás lehetőségét csökkentik.

²⁴ Jelezve balra lent: „Wilh. Egger pinxit. 1825.” Olajfestmény, vászon, 29×24 cm. Déri Múzeum, Debrecen. Vö. SCHÖPFLIN A.: Csokonai Vitéz Mihály. Vasárnapi Újság LI (1905) február 19. 8. sz. 114. — RÓZSA Gy.: Egger Vilmos. Egy svájci festő Magyarországon a XIX. század elején. Művészettörténeti Értesítő XI. (1962) 166. — LENGYEL I.: Wilh. Egger pinxit 1825. A Lilla-kép festőjéről. A debreceni Déri Múzeum évkönyve. 1965. 257–280. G. RÓZSA: Das Erbe Wilhelm Eggers. Zeitschrift für schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte. 25. (1967) 77. — RÓZSA Gy.: Egger Vilmos öröksége. Művészettörténeti Értesítő XVII. (1968) 84.

²⁵ Az európai háttérre vonatkozólag lásd: E. PANOVSZKY: Et in Arcadia ego: Poussin and the Elegiac Tradition. Meaning in the Visual Arts. New York 1955. 295. sk. Az antik forrásokra legutóbb: N. HIMMELMANN-WILDSCHÜTZ: Ein antikes Vorbild für Guercinos „Et in Arcadia ego”? Pantheon XXXI. (1973) 229–236. — VARGHA B. i. m. 398. közli Sárvári Pál visszaemlékezéseinek a síremlékre vonatkozó részét. Ebből megtudjuk, hogy a valójában a Honművész 1837. évfolyamában megjelent rézmetszet is Beregszászi Pál műve, holott az eddigi irodalomban nem volt mesternévhez kötve. Vö. PATAKY D.: A magyar rézmetszés története. Bp. 1951. 261. Itt kell megemlítenünk, hogy Vargha Balázs nem ismeri Karacs Ferencnek 1805-ből datált és Csokonai Józsefnéhez írott levelét. A levél a Dorottya példányainak eladására vonatkozik és a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában a K 3/61. jelzetet viseli.

Az illusztrációk történetéből három csomópontot kell kiemelnünk. A felszabadulás után az irodalomtörténeti kutatás fokozott figyelemben részesítette Csokonait. A kutatások fellendülésével párhuzamosan megnőtt a kiadások száma is. Az ötvenes-hatvanas években fellendülő illusztrációs tevékenységet részben ezzel, részben hivatalos állami megbízásokkal magyarázhatjuk. A századfordulón Márk Lajos (1867—1940) nyúlt Csokonai-témákhoz és ezzel bevonta költőnk nevét a magyar secessziós könyvművészet történetébe.

A költő életében megjelent kiadások művészi díszítése meglehetősen szerény. Mégis emlitenünk kell velük kapcsolatban az egyik legszorgalmasabb debreceni rézmetsző diák, Eröss Gábor (1779—1815) nevét. A legújabbban napvilágra került írott adatok szerint az Anakreont ábrázoló rézmetszetén az utolsó simításokat Czetter Sámuel végezte el, így az ő oeuvre-ében is számon kell tartanunk (5. kép).²⁶ A szélesebb értelemben vett Csokonai-ikonográfia feldolgozása tehát — reméljük — nemcsak Csokonai-képünk teljesebbé tételéhez járult hozzá, de művészettörténeti tanulságokat is nyújtott.²⁷

Katalógus

I. Csokonai képmásai

1. Mellkép. Felirata: „Csokonai Vitéz Mihály./Született Debreczenben 1773. Megholt 1805.” Jelezve a kép alatt középen: „John sc.” Pontozómodorú rézmetszet, 167×127 mm. Megjelent: Csokonai Vitéz Mihály Nevezetesebb poétai munkái. Kiadta Márton József. Bécs 1816. I. kötet címképeként. Írás előtti példánya a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokában (a továbbiakban = TKcs). Friedrich John (1761—1843) bécsi rézmetsző Eröss Jánosnak, Csokonai barátjának a költő halála után készült kompozícióját sokszorosította, amely Gaál László közvetítésével jutott Márton Józsefhez Bécsbe. (1. kép)

Csokonai Vitéz Mihály nevezetesebb poétai munkái. Bécs 1816. I. köt. IV. l. — *Ecsedi I.*: A rézmetszés művészete a debreceni református kollégiumban. Debrecen 1931. 61, 76—77 — *Rózsa Gy.*: Friedrich John és a magyar felvilágosodás írói. Művészettörténeti Értesítő IV. (1955) 226—227. — *Vayerné Zibolen Á.*: Magyar írók arcképei. A Petőfi Irodalmi Múzeum kiállítása. Bp. 1960. 7.

1/a. Mellkép. Felirata: „CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY/Született Debreczenben 1773. Megholt 1805.” Jelezve balra lent a kép alatt: „Torsch”. Legalul: „nyomt. Schmid. — Nemzeti Képtár 3.” Litográfia, 267×209 mm. Megjelent: Rajzolatok 1835. január 21. 6. sz. 36. l. mellett. TKcs. Torsch Leó a XIX. sz. első felében működött pesti litográfus.

Gerszi T.: A magyar kőrajzolás története a XIX. században. Bp. 1960. 211.

1/b. Csoportkép Petőfivel együtt. Felirata: „CSOKONAY.—PETŐFI.” Jobbra lent: „Melléklet a Napkelethez.” Fametszet, egész lap mérete: 191×278 mm, a részleté kb. 93×83 mm. Megjelent: Napkelet I. (1857) február 12. 5—6. sz. 104. l. mellett.

1/c. Csoportkép. Felirata: „MAGYAR IRÓK ARCZKÉPCSARNOKA.” Jelezve balra lent: „Barabás rajzai és Tiedge photographiai képei után kőre rajzolta Rohn A.” Lent középen: „Nyom. Reiffenstein és Rösch műintézetében Bécsben. — Kiadó tulajdonos Vahot Imre.” Litográfia, egész lap mérete: 620×860 mm, a részleté 11×80 mm. Megjelent: Napkelet 1857. évfolyama mellett. TKcs.

Gerszi T. i. m. 192.

1/d. Mellkép. Jelezve jobbra lent: „Emléklül/1861.” Olajfestmény vásznon, 26,5×21,5 cm. Déri Múzeum, Debrecen.

Kardos A.: Csokonai-képek Debreczenben. Klny. az 1941. évi Debreceni Képes Kalendáriumból. Debrecen 1940. 5. — *Vargha B.*: Csokonai emlékek. Bp. 1960. címképe.

1/e. Mellkép. Felirata a kép alatt: „CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY.” Jelezve balra lent: „Nyomt: Rohn és Grund, Pest, 1864.” Legalul: „Magyar költők arcképei XI. — A Koszorú mellé.” Litográfia, 447×330 mm. Megjelent: Koszorú 1864. évfolyama mellett. TKcs. Rohn Alajos és Grund Ede litográfiai vállalata 1862 és 1870 között működött Budapesten.

Gerszi T. i. m. 195.

1/f. Érem. Hátlap üres, előlapon mellkép és körirat: „CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY.” Ezüst, átm. 44 mm. Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára.

²⁶ VARGHA B. i. m. 152.

²⁷ Itt kell megköszönnöm a munkám során nyújtott segítséget Dankó Imrénének (Debrecen), Takáts Gyulának (Kaposvár), Vargha Balázsnak és W. Somogyi Ágnesnek (Budapest).

Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum állagai. IV. Magyar Történelmi Képcsarnok. Bp. 1915. 320.

1/g. Érem. Hátlapja üres, előlapon mellkép és körirat: „CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY SZÜLETETT DEBRECZENBEN 1773 MEGHOLT 1805.” Ezüstözött réz, átm. 40 mm. Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára.

Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum állagai. IV. Magyar Történelmi Képcsarnok. Bp. 1915. 320.

1/h. Mellkép. Jelezve balra lent: „Kovács J. 893.” Olajfestmény vászon, 95×65,5 cm. Déri Múzeum, Debrecen.

Kardos A. i. m. 4.

1/i. Mellkép. Jelezve jobbra lent: „Cserna.” Ceruzarajz tussal lavirozva, 285×221 mm. Cserna Károly (1867—1944) rajza Morelli Gusztáv fametszetében megjelent: Az Osztrák—magyar monarchia írásban és képben. Magyarország III. köt. Bp. 1893. 287.

Cserna rajzának reprodukciója: Vasárnapi Újság LII (1905) február 19. 8. sz. 113.

1/j. Érem. Előlapon mellkép, jobbra „1773—1805” évszám és balra lent jelzés: „LÖFKOVITS A.” Hátlapon babér és tölgykoszorúban: „CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY / ELHALÁLOZÁSÁNAK / SZÁZADOS / ÉVFORDULÓJÁRA / 1905. JANUÁR 28.” Ismert ezüst, bronz és ólompéldányban, átm. 50 mm. Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára, Petőfi Irodalmi Múzeum.

Numizmatikai Közlöny IV. (1905) 80.

1/k. Dombormű. Előlapon mellkép és körben: „CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY 1773—1805.” Madarassy Walter (sz. 1909) műve. Magyar Nemzeti Galéria, Petőfi Irodalmi Múzeum. Magyar éremművészet a XIX. és XX. században. Bp. 1950. Magyar Nemzeti Galéria kiállítása. 48.

2. Ferenczy István (1792—1856) mellszobra. 1818. Márvány, magassága 60 cm. Református Kollégium, Debrecen (8. kép).

Meller S.: Ferenczy István élete és művei. Bp. 1905. 72—74, 155—171. — Ferenczy István, Izsó Miklós, Stróbl Alajos emlékkiállítása. Bp. 1956. Országos Szépművészeti Múzeum. 2. sz. — Vayerné Zibolen Á. i. m. 7. — Cifka P.: Ferenczy István. Bp. 1969. 10—13.

3. Mellkép. Felirata: „CSOKONAY VITÉZ MIHÁLY.” Litográfia, 150×105 mm. Megjelent: Zsebkönyvtár. Magyar írók' remekei. Első kötet. Anthológia Csokonai Vitéz Mihály' munkáiból. Kassa 1836. címképeként.

A magyar szépliteratúra virágoskertje. A Magyar Bibliophil Társaság negyedik kiállításának katalógusa. Bp. 1925. 79. sz.

3/a. Mellkép. Felirata: „Csokonai Vitéz Mihály.” Jelezve balra lent: „Rajz. Pecz H.” Óvális keretben. Acélmetszet, 125×96 mm. Megjelent: Magyar remek írók. VI. Csokonai Válogatott versei. Pest, 1859. Gyémánt kiadás. Második kiadása megjelent: 1873. TKcs. Pecz Henrik (1813—1860) pesti festő és grafikus.

A magyar szépliteratúra . . . 78. sz.

4. Mellkép. Felirata az aláírás fakszimiléje, alatta: „sz. 1773. m. h. 1805.” Jelezve jobbra lent: „GEDR. BEI J. RAUH.” Litográfia, 163×150 mm. Megjelent: Csokonai Mihály Minden munkái. Kiadta Schedel Ferenc. Pest 1844. címképeként. Zsinórozás nélküli kabátban, amelynek kihajtója hullámosan visszahajlik, egyébként John nyomán. (7. kép)

A magyar szépliteratúra . . . 80. sz.

4/a. Mellkép. Felirata az aláírás fakszimiléje, alatta: „sz. 1773. m. h. 1805.” Jelezve jobbra lent: „Ny: Moll G. Debreczenben.” Alul: „W.” Litográfia, 240×160 mm. Megjelent: Csokonai Album. Szerkeszti és kiadja Kulini Nagy B. Debrecen 1861. címképeként. Az előbbi kompozíció alapján. Gerszi T. (i. m. 185.) Moll Gusztáv debreceni litográfus neve alatt hozza, de a „W” monogrammsz. Werfer Károlyra vonatkozik.

4/b. Mellkép. Felirata az aláírás fakszimiléje. Jelezve alul: „Acélba metsz. Brockhaus F. A.-nál, Lipcsében.” Legalul: „Kiadja Heckenast Gusztáv, Pesten.” Acélmetszet, 188×140 mm. Megjelent: Csokonai Válogatott munkái. Pest 1864. I. köt. címképeként. TKcs.

Reprodukciója megjelent: Csokonai Vitéz Mihály Válogatott munkái. Kiadta Bánóczy J. Bp. 1904. címképeként.

4/c. Mellkép. A fenti kompozíció litografált átdolgozásáról a bécsi Angerer és Göschl-nél fotomechanikus reprodukció készült 64×56 mm-es méretben. Megjelent: Zólyomi L.: Magyar Helikon. Pozsony—Budapest 1883. I. osztály, II. köt. 53. és díszes keretben: Márki S.: Magyar Pantheon. Pozsony—Budapest 1884. 71.

4/d. Mellkép. Jelezve jobbra lent: „Rippl József München.” Olajfestmény. Református püspöki hivatal, Debrecen. Rippl-Rónai József (1861—1927) műve.

Kardos A. i. m. 2.

4/e. E kompozíció alapján készült 1887-ben Aggházy Gyula (1850—1919) olajfestménye a csurgói gimnázium számára.

Vasárnapi Újság LII (1905) május 21. 21. sz. 329.

4/f. Csoportkép. Felirata fent: „A MAGYAR IRODALOM GYÖNGYEI.” Lent: „Jókai Mór 50 éves írói jubileuma emlékére (1893. év)” Balra lent: „Kiadja a „PANNONIA” kiadó hivatala, Budapesten.” Nyomat, egész lap mérete: 628×790 mm, a részlet mérete: 87×70 mm. TKcs.

4/g. Ugyanez a kompozíció tér vissza Radóné Hirsch Nelli (1872–1915) rajzán is, amelynek reprodukciója megjelent: Csokonai V. Mihály Munkáiból. Sajtó alá rendezte és bevezette Bánóczi J. Bp. 1905. címképeként.

5. Mellkép. Felirata: „CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY.” A kép alatt: „Kiadja Kotsányi László, a kiadó tulajdona. — Bécsben, Nyomatott Schischa R.nal.” Litográfia, 231×167 mm. TKcs. A John-metszet átdolgozása, a fej erőteljes fordulattal visszánéz.

5/a. Mellkép. Felirata: „CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY.” Ovális keretben. Fametszet, 220×145 mm. Megjelent: Magyar írók arcképei és életrajzai. Pest 1858. 1. füzet 51. és Vasárnapi Újság VI. (1859) augusztus 21. 34. sz. 397.

6. Csokonai a csikóbőrös kulacccsal (Csokonai a lakodalomban). Jelezve jobbra lent: „Jankó J. 859.” Olajfestmény vászon, 47×67,5 cm. TKcs lt. sz. 912, jelenleg letétben a Déri Múzeumban Debrecenben. Jankó János (1833–1896) műve (12. kép).

Takács M.: Jankó János. Disszertáció. Bp. 1936. 14–5, 55. — Kardos A. i. m. 6. — Vayerné Zibolen Á. i. m. 7.

6/a. A fenti kompozíció, kisebb változtatásokkal, sokszorosított formában is megjelent. Címe: „CSOKONAI A CSIKÓBŐRÖS KULACSCSAL Műlap a Hölgyfutárhoz 1859e”. A kép alatt: „Jankó J. eredetije után rajz. és nyomt. Haske és Társa Pesten 1858. — Szerk. Kiadó Tóth Kálmán.” Litográfia, 470×613 mm. Megjelent: Hölgyfutár 1859. évfolyama mellett. Tkcs.

Gerszi T. i. m. 151.

7. Egészalakos, életnagyságon felüli bronzszobor. Izsó Miklós (1831–1875) műve. Debrecen, Kálvin-tér. Készült 1866 és 1870 között, leleplezték 1871-ben. Gipszvázlata a Református Kollégiumban. (9. kép)

Weisz A.: Izsó Miklós. Disszertáció. Bp. 1939. 48–54. — Fülep L.: Izsó Miklós. Művészettörténeti Értesítő II. (1953) 20–21, 29–31. — Balogh I.: Izsó Miklós és a Csokonai szobor. Művészettörténeti Értesítő II. (1953) 99–104. — Ferenczy István, Izsó Miklós, Stróbl Alajos emlékkiállítás. Bp. 1956. Országos Szépművészeti Múzeum. 12. sz. — Soós Gy.: Izsó. Bp. 1966. 17–19.

7/a. Izsó modelljének képe. Felirata: „Csokonai szobra, Izsó Miklóstól (Fénykép után Székely Bertalan.” Jelezve jobbra lent: „RUSZ K.” Fametszet, 219×145 mm. Megjelent: Vasárnapi Újság XIII. (1866) december 30. 52. sz. 633. és Vasárnapi Újság XVIII. (1871) október 15. 42. sz. 521.

7/b. Az Izsó-szobor képe. Felirata: „CSOKONAI EMLÉK SZOBRA/ Lelepleztetett Debreczenben 1871 October 11.” A kép alatt: „Gondi és Egei fényképe után. — Nyomt. Kufasi J Debreczenben.” Litográfia, 260×211 mm. Megjelent: Csokonai-Emlény. Szerkeszti és kiadja Hamar L. Debrecen 1871. címképeként.

7/c. Három kép közös keretben: az ünnepi szónoklat a leplekkel fedett szobor mellett, a leleplezés és a szobor távlati képe. Felirata: „Csokonai szobra Debreczenben.” Fametszet, 230×227 mm. Megjelent: Hazánk s a külföld VII. (1871) október 26. 43. sz. 373.

7/d. Az Izsó-szobor képe. Felirata: „Csokonai Vitéz Mihály szobra Debreczenben (Lelepleztetett 1871 október 11-én.” Fametszet, 268×203 mm. Megjelent: Magyarország és a nagyvilág VII. (1871) október 15. 42. sz. 548.

7/e. A Csokonai-Emlény képének átdolgozása. Felirata: „Csokonai szobra Debreczenben.” Fametszet, 112×68 mm. Megjelent: Zólyomi L.: Magyar Helikon. Pozsony–Budapest 1883. I. osztály, II. köt. 60.

7/f. Az Izsó-szobor képe. Jelezve jobbra lent: „DÖRRE T.” Tus, fehér fedőfesték, 360×216 mm. Dörre Tivadar (1858–1932) rajza Morelli Gusztáv fametszetében megjelent: Az osztárak—magyar monarchia írásban és képen. Magyarország II. köt. Bp. 1891. 289.

8. Mellkép. Alatta a névaláírás faksimilije. Fametszet, 129×119 mm. Megjelent: Hazánk s a külföld VII. (1871) október 12. 41. sz. 353. A John-metszet átalakítása. Zsinóros kabát, csokornyakkendő. Fej balra fordul.

8/a. A fenti kompozíció átdolgozása. Fametszet, 108×89 mm. Megjelent: Dolinay Gy.: Történelmi arcképcsarnok. Bp. 1886. 107. füzet melléklete.

8/b. A fenti kompozíció átdolgozása. Litográfia, reprodukciója megjelent: Dolinay Gy.: Történelmi arcképcsarnok. 3. kiadás. Bp. 1898. 743.

9. Érem. Előlapon bal profilban a költő képe és körirat: „ · CSOKONAY · VITÉZ · MIHÁLY · ” Jelezve jobbra lent: „SZÁNTÓ G.” Hátlapon nőalak a reménység hajójával. Körirat: „ · FÖLDIEKKEL · JÁTSZÓ · ÉGI · TŰNEMÉNY · ” Alul a művész monogramma. Bronz, 80 mm. Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára, Petőfi Irodalmi Múzeum. Szántó Gergely (1886–1962) műve.

Magyar éremművészet a XIX. és XX. században. Bp. 1950. Magyar Nemzeti Galéria kiállítása. 42.

10. Csokonai. Jelezve jobbra lent: „1925. Rudnay.” Olajfestmény, vászon, 79×118 cm. Halasy Miklós tulajdona, Jászberény. Rudnay Gyula (1878—1957) műve.

Rudnay Gyula emlékkiállítás. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1969. 142. sz.

11. Csokonai diákjai körében a Nagyerdőn. Jelezve jobbra lent: „Rudnay.” Olajfestmény, vászon, 260×260 cm. Magyar Nemzeti Galéria lt. sz. 6366.

Bényi L.: Rudnay. Bp. 1961. 22—24. l. 30. kép. — Rudnay Gyula emlékkiállítás. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1969. 200. sz.

12. Egészalak, asztalnál ülve. Jelezve balra lent: „HARANGHY JENŐ.” Tus, vízfesték, 420×320 mm. Déri Múzeum Debrecen. Haranghy Jenő (1894—1951) az 1930-as években foglalkozott Csokonai illusztrálásával.

Kardos A. i. m. 5.

13. Csokonai a Nagyerdőn. 1938. Holló László (sz. 1887) műve. Olajfestmény, 100×80 cm. Déri Múzeum, Debrecen.

Koczogh Á.: Holló László. Bp. 1962. 24, 28. l. 16. kép.

14. Érem. Hátlapon üres, előlapon a költő bal profilja köriratban: „DEBRECENI · IPAROS · DALEGYLET · CSOKONAI · DALOSÜNNEPE · 1939 · IX · 4 ·” Jelezve jobbra lent: „DEBRECZENY TIVADAR.” Réz, átm. 37 mm. Petőfi Irodalmi Múzeum.

15. Csokonai a Nagyerdőn. G. Szabó Kálmán (1897—1955) falfestménye a Református Kollégium lépcsőházában. 1938.

Kardos A. i. m. 2.

16. Derékkép, ül. Tamássy Miklós (1881—?) olajfestménye, 100×90 cm. 1939. Református Kollégium, Debrecen.

Kardos A. i. m. 2—3.

17. Mellkép, jobb profilban. Jelezve balra lent: „Nagy S. J.” Kődobormű a Református Kollégium falán.

18. Csokonai a csikóbőrös kulaccsal. A költő egészalakos képe alatt a szöveg: „ÉDES A TE DANOLÁSOD, JÉRCZE FORMA KOTYOGÁSOD, / KITTY-KOTTYOD INNEPI ÉNEK, BÚS SZÍVEMNEK SZEGÉNYKÉNEK.” Jelezve jobbra lent: „BT.” Tus, toll, 305×217 mm. Déri Múzeum, Debrecen. Bakoss Tibor (1868—1950) műve.

Kardos A. i. m. 4—5.

19. Egészalak, áll. Gipsz, 35×90 cm. Bíró Iván műve. III. Magyar Képzőművészeti Kiállítás. Bp. 1952. 17.

20. Mellszobor. Erdey Dezső (1902—1957) műve. Mészkő, magassága 103 cm. Margitszigeti művészettány. 29 cm. magas bronzváltozata, „ERDEY D.” szignatúrával a Petőfi Irodalmi Múzeumban.

IV. Magyar Képzőművészeti Kiállítás. Bp. 1953. 18. — Gádor E.: Budapest szobrai. Bp. 1955. 28. — Erdey Dezső emlékkiállítás. Bp. 1961. Ernst Múzeum. 86—87. sz.

21. Érem. Előlapon a költő bal profilban, körirat: „CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY 1773—1805.” Hátlapon a síremlék képe. Körirat: „HALÁLÁNAK 150. ÉVFORDULÓJÁRA A HALÁS DEBRECEN.” Jobbra lent jelezve: „CSF.” Bronz, átm. 82 mm. Petőfi Irodalmi Múzeum. Csúcs Ferenc (sz. 1905.) műve.

22. Érem. Előlapon a költő mellképe és körirat: „CSOKONAY VITÉZ MIHÁLY EMLÉKÉNEK 1773—1805.” Jelezve alul: „BM 1955.” Hátlapon allegorikus nőalak és alul jelzés: „BM 1955.” Bronz, átm. 98 mm. Petőfi Irodalmi Múzeum. Borsos Miklós (sz. 1906) műve.

Borsos Miklós szobrászművész kiállítása. Bp. 1957. Nemzeti Szalon. 197. sz. — Borsos Miklós kiállítása a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Bp. 1968. 27. sz. l. 1.

23. Csokonai (Illusztráció a Tihanyi Ekhóhoz) 1958. Tus, 415×305 mm. Szabó Vladimir (sz. 1905) műve. Petőfi Irodalmi Múzeum lt. sz. 68. 40.

24. Mellkép. Fametszet, 126×62 mm. Megjelent: Csokonai Vitéz Mihály, Lilla. Bp. 1963. 8—9. között. Gy. Szabó Béla (sz. 1905) műve.

25. Mellkép lúdtollal. Fametszet, 126×62 mm. Megjelent: Csokonai Vitéz Mihály, Lilla. Bp. 1963. 182—183. között. Gy. Szabó Béla műve.

II. Csokonai debreceni házának képei

1. Felirata: „CSOKONAI LAK- ÉS HALÁLOZÁSI HELYE.” Jelezve a kép alatt balra: „Gondi és Egeri fényképe után.” Litográfia, 210×160 mm. Megjelent: Csokonai-Emlény. Szerkeszti és kiadja Hamar L. Debrecen 1871. 14—15. között (10. kép).

2. Felirata: „Csokonai lak- és halálozási háza Debrecenben.” Fametszet, 104×129 mm. Megjelent: Hazánk s a külföld. VII. (1871) október 12. 41. sz. 356.

III. Csokonai síremlékének képei

1. Oldalnézet, alaprajz és a középső négy tábla rajza. A jobb alsó sarokban: „1837. 9. Honnművész mellé.” Rézmetszet, körülvágva, 187×210 mm. Megjelent: Honnművész V. (1837) 66–67. l. között. Vsz. Beregszászi Pál műve. Vö. *Vargha B.* i. m. 152. — *Pataky D.*: A magyar rézmetszés története. Bp. 1951. 261. ismeretlen műveként említi.

1/a. A fenti kompozíció eltérő méretben (256×190 mm) és a megjelenési helyre utaló szöveg nélkül rézre metszve megjelent: *Beregszászi P.*: Csokonai Vitéz Mihály síremléke. Debrecen 1860. I. mellékleteként. Ez a lap *Pataky Dénes* szerint is (i. m. 50., 77.) Beregszászi Pál (1790–1865) műve.

2. A síremlék látképe. Felirata: „Csokonai síremléke Debreczenben.” Jelezve a kép alatt „Jos. Eissner del. — I. Hackenberg sc.” Fametszet, 65×120 mm. Megjelent: Csokonai Mihály Minden munkái. Pest 1844. címlapján. Josef Eissner (1788–1861) osztrák grafikus rajza alapján.

3. Felirata: „Csokonai Vitéz Mihály sírja Debreczenben.” Fametszet, 107×93 mm. Megjelent: Vasárnapi Újság VI. (1859) augusztus 21. 34. sz. 400.

4. Felirata: „Csokonai síremléke Debreczenben.” Litográfia, 150×242 mm. Megjelent: Az ország tükre I. (1862) január 13. 2. sz. 26. (11. kép)

Gerszi T. i. m. 219.

4/a. A fenti kompozíció alapján készült ismeretlen festő vízfestménye. Déri Múzeum, Debrecen.

Vargha B. i. m. 302–303. között

5. Felirata: „CSOKONAI SIREMLÉKE.” Jelezve a kép alatt: „Gondi és Egei fényképe után.” Litográfia, 211×161 mm. Megjelent: Csokonai-Emlény. Szerk. Hamar I. Debrecen 1871. 64–65. l. között.

Kardos A.: Csokonai síremlékének másai. Debrecen XIII. (1936) február 2. 27. sz. 13. — *Balogh I.*, Debrecen. Bp. 1958. 83.

6. Felirata: „Csokonai síremléke Debreczenben.” Fametszet, 105×130 mm. Megjelent: Hazánk s a külföld VII. (1871) október 12. 42. sz. 356.

7. Felirata: „Csokonai síremléke Debreczenben.” Fametszet, 105×91 mm. Megjelent: *Zólyomi L.*: Magyar Helikon. Pozsony—Budapest 1883. I. osztály, II. köt. 79.

IV. Csokonai-illusztrációk

1. Szövege: „A' SZÉPSÉG' EREJE / A' BAJNOKI SZÍVENN. / Irta Csokonai. / Debreczenben 1800. / Rajzolta és metszette Eröss Gábor.” A cím után ovális keretben virágokat öntöző ámor. Pontozómodorú rézmetszet, körülvágott, 105×58 mm. Megjelent: A Szépség Ereje a Bajnoki Szíven. Debrecen 1800 címképeként.

Ecsedi I. i. m. 40–41. — *Pataky D.* i. m. 118.

2. Anakreon szobrának képe. Felette: „ANAKREON”, alatta: Eröss Gábor metszette Debreczenben.” Pontozómodorú rézmetszet, 127×86 mm. Megjelent: Anakreoni Dalok. Cs. Vitéz M. által. Bécs, 1803. címképeként. Eröss Gábor (1779–1815) művét Czetter Sámuel dolgozta át.

Ecsedi I. i. m. 39–40. — *Pataky D.* i. m. 118. Meg kell jegyeznünk, hogy a fenti helyeken Eröss rézmetszeteként említett címkép az Ódák 1809-es kiadásában valójában fametszet.

3. Ámor füstölővel felhők között. Rézmetszet, 43×67 mm. Megjelent: Anakreoni dalok. i. m. címlapján.

4. Csokonai Vitéz Mihály Válogatott munkái. Kiadta Bánóczi J. Bp. 1904. Lampel Róbert. 10 illusztrációja Márk Lajos (1867–1940) rajzainak reprodukciója.

Kardos A. i. m. 9–11.

5. Csokonai Vitéz Mihály, Lilla. Érzékeny dalok. Gyoma 1920. Tevan. Divéky József (sz. 1905) 8 fametszetű könyvdíszével, amelyek négy különböző dúc levonatai.

6. Haranghy Jenő (1894–1951) a debreceni Bunda vendéglő falait díszítette 1930-ban 8 nagyméretű olajfestménnyel, amelyek Csokonai műveit illusztrálták.

Kardos A. i. m. 9–11.

7. A Művelődésügyi Minisztérium 1958-ban pályázatot hirdetett irodalmi illusztrációkra. A beérkezett műveket a Petőfi Irodalmi Múzeum kiállításon mutatta be. A legjobbnak talált darabok a múzeum tulajdonába kerültek. Csokonaira vonatkozik közülük Bartha László (sz. 1908), Győri Miklós (sz. 1905) egy-egy és Kerti Károly (sz. 1917), Szentiványi Lajos (1909–1973) és Varga Győző (sz. 1929) két-két lapja.

Szj R.: Szentiványi Lajos. (Bp. 1966) 5., 19.

8. Csokonai Vitéz Mihály, Lilla. Bp. 1963. Magyar Helikon. Gy. Szabó Béla (sz. 1905) 14 fametszetével, amelyek közül kettőt a képmások között soroltunk fel.

9. Csokonai Vitéz Mihály Összes versei. Bp. 1967. I–II. köt. Szépirodalmi Kiadó. Hincz Gyula (sz. 1904) 19 rajzának reprodukciójával.